

Функціональні особливості спонтанного інформативного дискурсу

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ ім. Лесі Українки

У статті здійснено спробу описати функціональні особливості інформативного дискурсу, визначити його основні характеристики та внутрішню структуру, встановити роль різних аспектів інформації у розгортанні інформативного дискурсу.

Ключові слова: інформативний дискурс, «іллокутивне примушування», фонові знання, фрейм.

Семенюк А. А. Функциональные особенности спонтанного информативного дискурса. В статье предпринята попытка рассмотреть функциональные особенности информативного дискурса, определить его основные характеристики и внутреннюю структуру, а также роль разных аспектов информации в развёртывании информативного дискурса.

Ключевые слова: информативный дискурс, иллокутивное принуждение», фоновые знания, фрейм.

Semeniuk A. A. Functional Peculiarities of Spontaneous Make-know Discourse. The article presents an attempt to indicate functional peculiarities of make-know discourse, determine its general characteristics, inner structure and highlight the role of different aspects of information in make-know discourse.

Key words: make-know discourse, illocutionary compulsion», common ground», frame.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мовленнєва взаємодія у сучасному мовознавстві досліджується як складник людської діяльності та комунікативного процесу, що забезпечує інформаційний обмін й конструє соціальні міжособистісні стосунки [1, 237]. З огляду на це актуальності набувають питання, пов'язані з кодуванням інформації, умовами її успішної передачі та розкодування.

Метою статті є дослідження функціональних особливостей інформативного дискурсу, що зумовлює розв'язання певних завдань:

- визначити основні характеристики інформативного дискурсу;
- описати його внутрішню структуру;
- встановити роль видів інформації в розгортанні інформативного дискурсу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Продуктом комунікації є інформативний дискурс, що реалізує інформативну функцію мови в лінгвістиці, а саме – передавання інформації, певних повідомлень.

Інформативний дискурс (далі ІД) виникає внаслідок потреб у спільній діяльності й включає обмін інформацією, розроблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння комунікантами один одного, що, своєю чергою, визначає аспекти діалогічного дискурсу, а саме: передачу інформації, взаємодію, пізнання. Передавання інформації є комунікативним аспектом інформативного діалогічного дискурсу; взаємодія – інтерактивним; розуміння – перцептивним.

ІД як одна з форм мовлення полягає в обміні висловлюваннями, думками, позиціями між двома чи кількома учасниками інтеракції, тобто така форма мовлення, яка має як мінімум двокомпонентну структуру і характеризується тематичною єдністю. Основні властивості ІД визначаються його головною метою – передаванням знань у процесі інформування.

Основною стратегією мовленнєвої поведінки комунікантів в ІД є диктальна, яка передбачає як ефективну передачу інформації, так і її адекватне сприйняття. І хоч роль того, хто сприймає нові знання, можна охарактеризувати як пасивну, оскільки він не може вплинути на характер і зміст опанованого повідомлення, все ж без його активної участі в розкодуванні інформації розгортання ІД є неможливим.

Рівень феноменологічних знань і комунікативної компетенції визначається віком комунікантів. Орієнтація в індивідуально-особистісних якостях співрозмовника складається, перш за все, з уявлення адресанта про картину світу і тезаурус адресата, тобто про його енциклопедичні, мовні й

комунікативні знання. Уявлення адресанта про наявні в адресата енциклопедичні знання визначає обсяг потрібної для передавання йому інформації і, відповідно, структуру ІД.

Енциклопедичні знання віддзеркалюють картину світу мовців, включаючи знання предметів, ситуацій, подій і факторів, які утворюють зміст мовленнєвого спілкування; мовні (лінгвістичні) знання співвідносяться з мовною картиною світу, тезаурусом комунікантів; комунікативні (інтерактивні) знання дають інформацію про правила і норми ведення ІД, його організації, вибір найбільш ефективних способів досягнення мети комунікації.

Інакше кажучи, для ведення ІД, крім мовних норм, комунікантам важливо знати комунікативно-прагматичні, під якими розуміють правила добору мовних засобів і побудови мовленнєвих висловлень (текстів) у різних типових ситуаціях спілкування з різною комунікативною інтенцією, а також норм соціальних, тобто норм мовленнєвої поведінки в конкретній соціальній ситуації відповідно до очікувань іншого комуніканта.

Таким чином, картина світу й тезаурус мовця безпосередньо впливають на формування комунікативної стратегії та структуру ІД. Тактики реалізації диктальної стратегії використовуються з урахуванням пропозиціонального змісту висловлювання (когнітивний аспект інформації), психологічного, емоційного стану адресанта і адресата в момент спілкування (індексальний аспект інформації) й здатності комунікантів встановлювати зворотний зв'язок, їх обізнаність із конвенціями, зміною мовленнєвих ролей (регулятивний аспект інформації).

Знання вказаних видів інформації дає змогу адресантові визначати обсяг інформації, послідовність її викладу та добір мовних засобів, які реалізують основні тактики комунікантів. ІД виходить з епістемічних потреб адресанта (знання, незнання) заповнити певну інформаційну лакуну. Ролі комунікативно-головного співрозмовника й лідера мовленнєвої взаємодії можуть виконуватися як адресантом, так і адресатом залежно від обставин у кожній конкретній ситуації спілкування. Завдання адресата полягає у виборі необхідної інформації й визначенні ступеня її істинності.

Для ІД характерним є персональність адресованості, тобто індивідуальне звертання співбесідників один до одного, урахування взаємних інтересів і можливостей розуміння теми повідомлення, пильніша увага до організації зворотного зв'язку з партнером по комунікації: адресат завжди присутній в момент мовлення в тому ж просторі й часі, володіє тим же ступенем реальності, що й адресант, активно впливає на характер мовленнєвого спілкування; позиція партнера безперервно рефлектується.

Умови безпосереднього спілкування не дають можливості запланувати розмову наперед, співбесідники змушені говорити й мислити одночасно. Норми спонтанного мовлення допускають, що комуніканти втручаються у мовлення один одного, уточнюючи або змінюючи тему, адресант може переривати сам себе, щось пригадуючи, повертаючись до вже сказаного. Ситуативність, спонтанність, невимушеність мовлення в ІД підсилюють його емоційне забарвлення, висувають на перший план емоційно-індивідуальне сприйняття адресантом і теми розмови, і самого адресата.

В ІД присутні два аспекти: 1) потреба семіотичної впорядкованості та структурної однамантності засобів, використовуваних у процесі передавання інформації. Трансльований текст та отримана на нього відповідь створюють єдиний текст; при цьому кожний із них є окремим текстом; 2) створення нової інформації в процесі комунікації, тобто утворення нових смислових структур і використання різновпорядкованих семіотичних систем. Ця друга тенденція становить найбільший інтерес, оскільки саме в цьому аспекті ІД розуміють як генератор нових ідей та нових смислоутворень.

Комунікативний процес центрується навколо тексту-повідомлення і є пов'язаним із процесами породження та сприйняття, кодування та трансформації тексту. Сприймаючи текст у процесі спілкування чи комунікації, комунікант, який інтерпретує текст-повідомлення, здійснює зустрічне породження тексту-повідомлення. Результатом комунікації або діалогічного дискурсу є ефект «зустрічного» збігу тексту адресанта і адресата, який зумовлений суміщенням засадових смислових комплексів породженого та «зустрічного» текстів.

Отже, підставою такого ІД є «багатосуб'єктність» цього процесу, а результатом – збіг «смислових центрів» при обміні діями породження та інтерпретації текстів-повідомлень. У цьому процесі комуніканти по чергово обмінюються інформацією, що робить їх рівноправними учасниками ІД.

Зміст смислової інформації, яку отримує адресант/адресат у процесі комунікації, пропускається через його особистісну мовну свідомість, унаслідок чого змінюється вихідний зміст інформації, тобто виникає певна ієрархія різночитань, змістів, яка в деяких ситуаціях за досить суттєвих розбіжностей може порушити головний принцип діалогічного дискурсу – загальнозрозумілість, загальнозначущість тексту. Тому автор тексту-повідомлення, який водночас є і його інтерпретатором, щоб уникнути двозначності свого повідомлення, намагається надати текстові характеру загальнозначущості.

Особливістю ІД є те, що всі репліки пов'язані в ньому єдиною темою; він розпочинається абсолютно незалежно і закінчується залежним мовленнєвим актом. Внутрішню структуру ІД утворює спільність теми й іллокутивне примушування, під яким розуміють зв'язок реплік [3]. Здійснюючи мовленнєвий акт, адресант не лише повідомляє деяку інформацію, але одночасно виконує акти вищого порядку (іллокутивні акти), мета яких вплинути на можливі дії адресата повідомлення, змінити його інформаційний, емоційний стани.

Паралельно адресант розв'язує завдання, пов'язані зі здійсненням впливу на цей акт комунікації, тобто «щоб висловлення були релевантними для того контексту, у якому вони продукуються» [2, 54]. Для цього мовець повинен опиратися на загальні принципи і норми мовленнєвого спілкування, які лежать в основі побудови експліцитного мовленнєвого спілкування, відіграють вирішальну роль у сприйнятті та інтерпретації висловлення й досягненні взаєморозуміння у ІД.

Беручи участь у вербальній комунікації, учасники комунікативного акту виявляють і реалізують норми інтерперсональної поведінки, цінності, комунікативну мету й цілі, а також здатність сприйняти й усвідомити значимість релевантних контекстуальних підказок і контролювати ті причини, які керують послідовністю їх участі в інтерперсональній взаємодії в процесі розгортання ІД.

ІД за своєю природою є кооперативною діяльністю, яка вимагає координації сигнальних стратегій на рівнях мовної ієрархії. Сам процес інтеракції включає в себе й до певної міри створює ситуативні контексти й, таким чином, спільні фонові знання (*common ground*) [4, 99], на основі яких проводиться інтерпретація тексту. Інтерактивна координація залежить від спільної інференції обох членів інтерперсональної діалогічної взаємодії.

У межах прагматичного контексту співвідношення отриманої з тексту інформації з тією галуззю практичних знань про навколишній світ, до якої безпосередньо належить здобуте адресатом повідомлення, створює основу для побудови фрейму. Цілком природно припустити, що ступінь імовірності виявлення адресатом сигналів, що формують відповідний фрейм, залежить передусім від того, наскільки відомою і доступною для нього є тема, на якій ґрунтується інформаційний обмін.

Висновки. Отже, інформативний дискурс постає як цілеспрямований процес передавання знань від адресанта до адресата для заповнення інформаційної лакуни останнього і розширення його індивідуального когнітивного простору. Диктальна стратегія в інформативному дискурсі покликана заповнити інформаційну лакуну адресата за аперцептивним принципом засвоєння знань, що полегшує оволодіння ними.

Перспективи подальшого дослідження. Одним із перспективних напрямів сучасних мовознавчих розвідок є дослідження особливостей обміну інформацією в умовах недостатньої інформативності/надмірної інформативності повідомлення.

Список використаної літератури

1. Безугла Л. Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Л. Р. Безугла, С. В. Бондаренко, Т. М. Донець та ін.; Під заг. ред. І. С. Шевченко : монографія. – Х. : Константа, 2005. – 356 с.
2. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Ван Дейк. : пер. с англ.– М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Никульшина Т. Н. Информационная стратегия в побудительном дискурсе (на материале англ. яз.) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04.– Киев :[б. и.], 1998. –190 с.
4. Cameron D., McAlinden F, O'Leary K. Lakoff in context // Women in their speech communities / Ed by J. Coates, D. Cameron. – L. : Longman, 1989. – P. 74–93.

Статтю подано до редколегії
12.03.2012 р.